

Джерело: розроблено авторами на основі [6,7]

Рис. 1. Частка підприємств-лідерів на ринку м'яса і м'ясопродуктів, (%)

Висновки. Отже, резервами підвищення конкурентоспроможності виробництва і переробки м'яса і м'ясної продукції можуть стати: підвищення якості та безпеки продукції, збільшення продуктивності праці, формування м'ясних кластерів, вдосконалення ціноутворення, освоєння інновацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балабанова Л. В. Маркетинг : підруч. / Л. В. Балабанова. – К. : Знання-Пресс, 2004. – 645 с.
2. Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід : Монографія / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. – Донецьк, 2006. – 294 с.
3. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер / Пер. с англ. – М. : Альпина, 2005. – 715 с.
4. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., д-ра екон. наук, проф. Тищенко О. М. – ІНЖЕК, 2006 – 384 с.
5. Управління конкурентоспроможністю підприємства : Навч. посіб. / С. М. Кліменко, Т. В. Омеляненко, Д. О. Барабась, О. С. Дуброва, А. В. Вакуленко. – К. : КНЕУ, 2008. – 520 с.
6. Калинин Н. Мясные тромбы / Н. Калинин, А. Степанец // АПК-Информ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apk-inform.com>.

УДК 637.1+346.548

ЛИСЮК В.М., канд. екон. наук, доцент, ЧМУТ А.В., аспірант

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса

ПЕРСПЕКТИВИ І НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ (СЕКТОРНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ)

В статті запропонована методика секторного аналізу ринку молока та молочної продукції по його секторам та визначення проблем та факторів, що впливають на його розвиток

Ключові слова: ринок молочної продукції, сировинний сектор, виробництво молока, споживання молока.

The article analyzes the market of milk and dairy products in key segments and determining the factors that influence its development.

Keywords: dairy produce market, feedstock sector, dairy farming, milk consumption.

Вступ. Інтенсивний розвиток ринку продовольчих товарів і, зокрема, молока та молочної продукції, зумовлює необхідність його докладного

аналізу. Ринок молочних продуктів наразі характеризується недостатньою кількістю якісного сировинного матеріалу на фоні щорічного зниження

поголів'я корів та низької їх продуктивності, значним коливанням цін на сировину та готову продукцію, зменшенням обсягів споживання молочної продукції.

Дослідженню питань розвитку та ефективності функціонування ринку молока та молочної продукції присвячені праці багатьох вітчизняних авторів, серед яких: П.Т. Саблук, В.Ю.Гринчук, Ю.Василенко В.І. Бойко, В.П.Савицька, М.М. Ільчук, О.А. Козак та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз ринку молока та молочної продукції по основним його сегментам та визначення факторів, що впливають на його розвиток.

Результати. Функціонування товарного ринку будь-якої продукції базується на механізмах взаємодії його учасників, які за специфікою виробничих процесів та продукції формуються у наступні сегменти ринку молока та молочної продукції: ринок виробників сировини, ринок виробників готової продукції, ринок споживачів, зовнішній ринок.

Дослідження молочної галузі необхідно починати із аналізу сировинного забезпечення. Слід зазначити, що будь-яке економічне дослідження у економічній системі ринкового типу не може мати сенсу без дослідження відповідного ринку. Це стосується досліджень широкого спектру проблем. Наприклад, особливо болючих для суспільства проблем цінового зростання на продукти харчування, якості харчових продуктів та пов'язаних з ними

проблем ефективного функціонування підприємств, що виробляють та реалізують на вітчизняних ринках харчові продукти. Отже, споживчі характеристики харчових продуктів, які включають не тільки характеристики харчової цінності й безпеки, а й економічні, зокрема цінові, формуються не лише на етапі їх безпосереднього виробництва, а й на етапі вирощування та попередньої підготовки сировини чи отримання сировинного продукту (у нашому випадку – молоко), а також на подальших етапах логістики, просування товару на ринок, пакування, зберігання, дистрибуції тощо, тобто постачання його безпосередньо кінцевому споживачу.

Усі ці процеси можливо укласти у логічний ланцюг послідовності їх протікання з метою виробництва споживчих якостей кінцевого товару, що й буде називатись ринком цього товару. При цьому процеси за специфікою, характером і технологією, а також за галузевою приналежністю, можуть бути згруповані у відповідні сектори. Таким чином можна побудувати модель ринку молочної продукції (рис. 1) [1, 2, 3].

Опис і подальший аналіз ринку молочної продукції має відбуватись послідовно, починаючи з першого сектора (сировинного), у якому зароджуються майбутні споживчі характеристики кінцевого товару, і, закінчуючи споживчим сектором, у якому відбуваються процеси придбання і споживання нашого продукту.

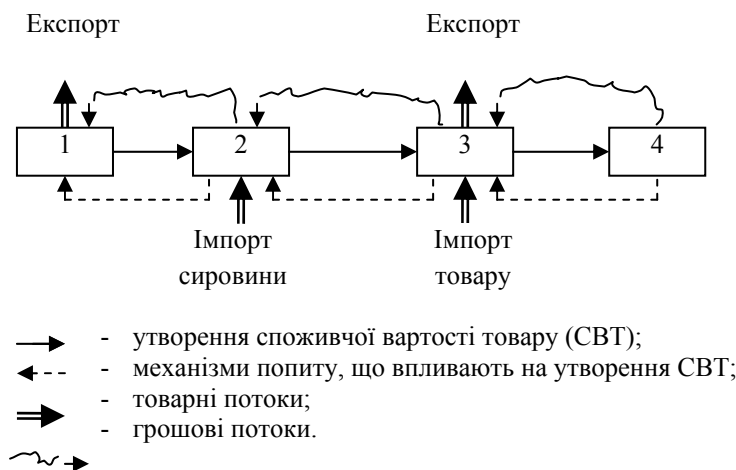

Рис. 1. Секторна структура (модель) товарного ринку

У процесі такого аналізу висвітлюються проблеми, які існують на ринку, визначаються проблемні місця і сектори та причини, що народжують ці проблеми і гальмують розвиток ринку. На даному етапі сировинна база молочного комплексу знаходиться в складному економічному становищі (табл. 1).

Сировинний сектор ринку, виходячи з різноманітності умов власності й організації виробництва, представлений трьома категоріями господарств: сільськогосподарські структури, фермерські господарства, господарства населення [4].

Основні показники функціонування молочного скотарства [5]

Показники	Роки						Відхилення 2009 р. до 2008 р.
	1990	2000	2005	2007	2008	2009	
Поголів'я корів, тис. голів у т.ч.:	8378,2	4958,3	3635,1	3095,9	2856,3	2800	-2%
- с/г підприємства	6191	1851	866	679	624	604,6	-3,1
- господарства населення	3540	3107	2769	2417	2232	2131,9	-4,5

В період з 1990 по 2000 рік поголів'я корів зменшилось майже на 40%. За результатами 2009 р. зменшення поголів'я корів в Україні становило в середньому 2%, в той час як за попередні три роки цей показник тримався на рівні 8%.

Динаміку зниження демонструють показники кількості домогосподарств, що утримують корів. За останні п'ять років цей показник знизився з 52 до 47%. Разом з тим зменшилась і кількість корів на 10 домогосподарств з 5 до 4,5 голів. Частка утримання корів фермерськими господарствами підвищується незначними темпами і становить близько 1,4%.

Загальне виробництво молочної сировини в 2009 р. зменшилось на 7,4%. Позитивна динаміка спостерігається у збільшенні середнього удою, що можна пов'язати з тим, що в першу чергу власники зменшують кількість малопродуктивної худоби.

Таким чином, цей аналіз підтверджує, що в Україні, після того, як в період реформ 90-х років було зруйноване крупнотоварне виробництво молока, продовжується негативна тенденція щодо заміни його малоперспективним, мілкотоварним та заміщення вітчизняного натурального сировинного продукту – імпортом сухим молоком.

Відповідно, на сільськогосподарські підприємства припадає близько 18% виробленого молока, інша частка - на господарства населення, які є основними постачальниками молока на молокопереробні підприємства

У регіональному розрізі найбільшими виробниками молока-сировини в Україні є Вінницька, Полтавська, Львівська, Хмельницька, Житомирська та Чернігівська області. При цьому, основними каналами збуту молочної сировини є реалізація переробним підприємствам.

За статистичними даними у останні десять років частка реалізації молока суб'єктами сировинного сектора переробним підприємствам зросла на 26,6%, але значно зменшилась частка реалізації молочної продукції на ринку з 21 до 2% та населенню з 8 до 0,4%.

При цьому, звертає на себе увагу характер розподілу каналів реалізації за статистичною звітністю. Зокрема, певні сумніви викликає принцип розподілу за такими напрямками, як реалізація: на ринку, населенню та за іншими напрямками, які у сумі складають 34%.

По-перше, не зрозумілий принцип такого розподілу, по-друге, чим відрізняються механізми реалізації за цими напрямками і хто, за виключенням населення, є споживачем цієї молочної продукції, і по-третє, виникає сумнів щодо достовірності обліку обсягів продукції, що реалізується за цими каналами. Але, все-таки, проаналізуємо (рис. 2).

Відтак, питома вага поставок молочної продукції молокопереробним підприємствам від господарств населення в останні роки становить близько 60%. Загальний рівень товарності молока та молочної продукції в 2009 р становив 46%.

Однією з основних причин зменшення поголів'я корів є низька ефективність молочного скотарства. А основною причиною низької ефективності є ліквідація свого часу, у 90-ті роки, крупних сільськогосподарських господарств, а у їх складі тваринницьких ферм. Внаслідок чого рентабельність виробництва молока значно знизилась (рис. 3).

Вважається, що рентабельність продукції може забезпечити рентабельна ціна. Але, рентабельну ціну за молоко можна отримати тільки за умови його високої якості. А для забезпечення якості молока необхідною умовою є використання високо-технологічних доїльних залів, холодильне обладнання. Крім того, якість молока та продуктивність тварин залежить від кормової бази та породи корів. Забезпечення цих умов вимагає вкладення інвестицій, що може собі дозволити тільки великотоварний виробник.

Приватні домогосподарства, яких більшість у сировинному секторі, виробляють молоко першого сорту (близько 30%), другого та несортове, на відміну від великотоварних ферм, яких сьогодні замало.

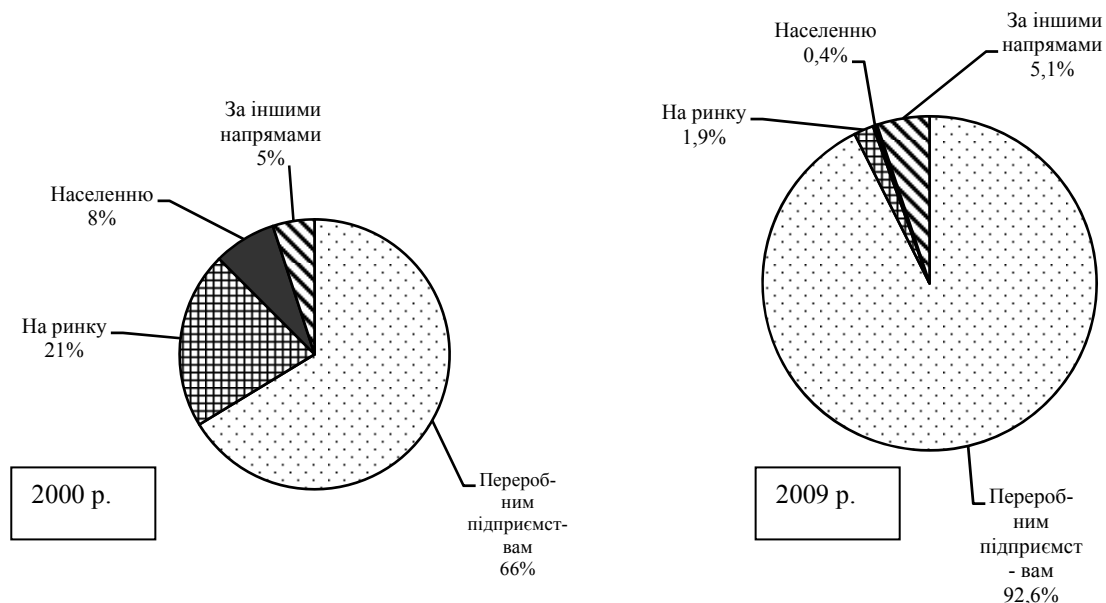

Рис. 2. Основні канали реалізації молока і молочної продукції

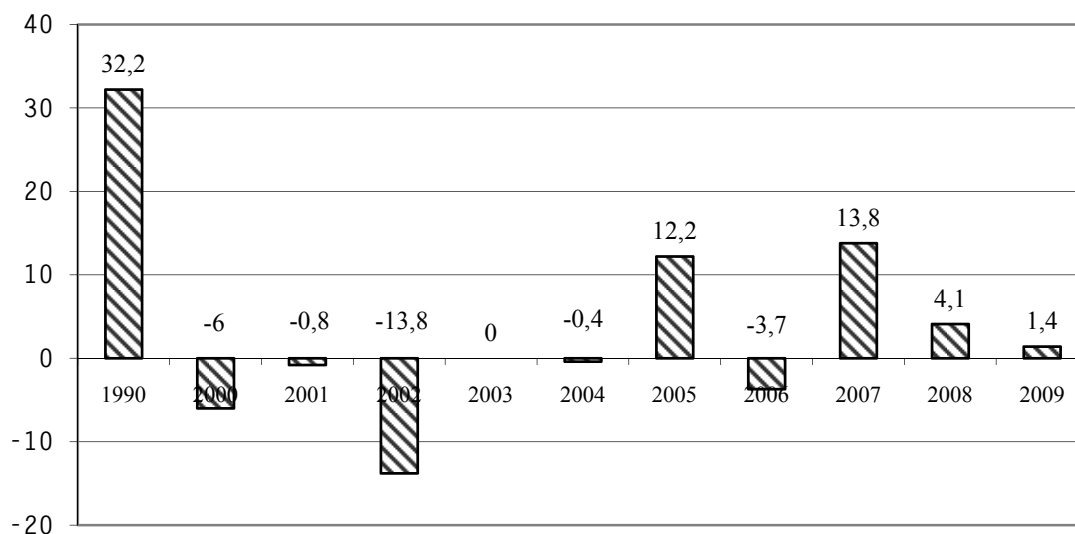

Рис. 3. Рентабельність молока-сировини за 1990-2009 рр.

Лише спеціалізовані великі сільсько-господарські підприємства можуть здійснювати механічне доїння, охолодження молока та постачати сировину вищої якості, отримуючи в середньому вдвічі вищу ціну, ніж особисті господарства [6].

На підтвердження вищезазначеного, розглянемо структуру виробництва молока за якістю (рис. 4).

Аналіз наведеної схеми показує, що виробництво молока типу «екстра» у загальній структурі виробництва молока в 2009-2010 рр. в умовах мількотварного виробництва і недосконалої і досить витратної системи його збору у мільких господарств збільшилось незначно - з 1,4% до 3,5%.

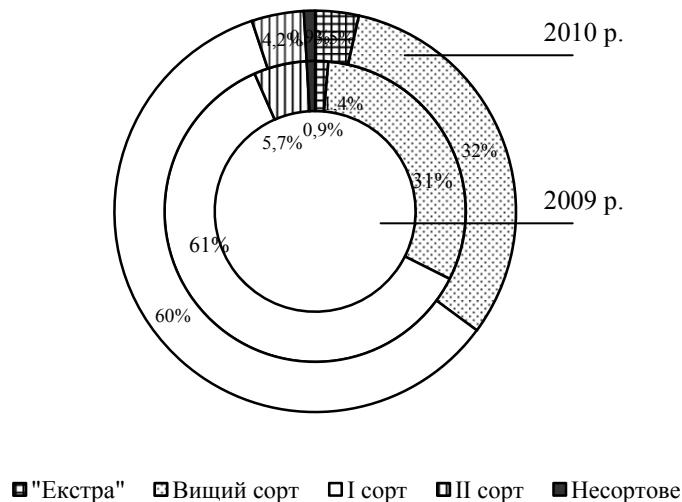

Рис. 4. Структура виробництва молока за сортністю у 2009-2010 рр.

Натомість продовжують превалювати частки низькосортного – 1-го і 2-го сортів. Це підтверджує думку, що організувати ефективну систему збору молока і контролю його якості в умовах роздрібного мількотварного виробництва майже неможливо.

Прийняті зміни до закону № 2132-V «Про молоко та молочні продукти» передбачають стимулювання в Україні виробництва високоякісного молока. Закон вводить доплату 25% виробникам молока типу «екстра» та 20% - вищого ґатунку. Перший сорт якості взагалі не дотується [7]. Але, на нашу думку, в умовах мількотварності ці заходи мало що дадуть позитивного.

Відповідно формується динаміка цін на молоко на внутрішньому ринку, що має чітку

тенденцію зростання (рис. 5). На жаль, відсутність адекватних ринкових державних регуляторів цього ринку, як і інших, призвели до ажиотажного цінового росту на продукти харчування. Так, ціна на молоко типу екстра в 2010 р. становила 4,5 грн/л., вищого – 4,00 грн/л., першого – 3,7 грн/л., другого - 2,96 грн/л. А в той же час доходи населення знижуються.

Наступним етапом аналізу молочного ринку України є аналіз виробництва молочної продукції молокопереробними підприємствами.

Він чітко показує, що динаміка виробництва основних видів молокопродуктів має від’ємний тренд (табл. 2).

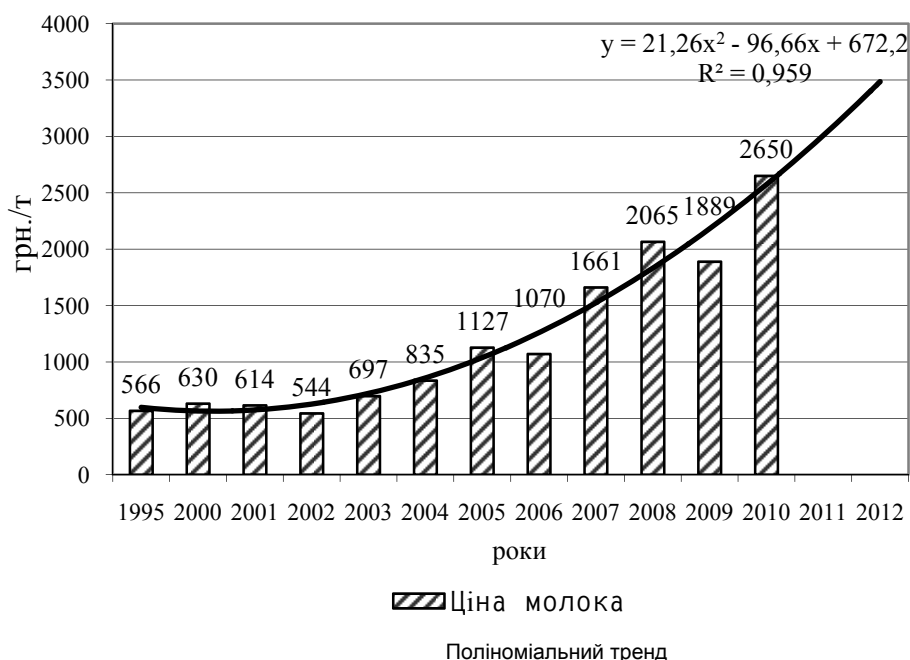

Рис. 5. Динаміка цін на молоко на внутрішньому ринку

Виробництво молочної продукції в Україні, тис. т

Показник	Роки					Відхилення 2009 р. від 2008 р.
	2005	2006	2007	2008	2009	
Молоко оброблене рідке	863	817,7	858,7	801,2	770	-3,9
Продукція кисломолочна	499	523,4	533,8	534,2	492	-7,9
Сири тверді	274	217,4	245,7	238,4	228	-4,4
Вершки	24,2	14	14,6	18,4	16	-13,0
Молоко та вершки сухі	113	106	125	94,8	66,7	-29,6
Масло вершкове	120	104	100	84,8	74,7	-11,9
Спреди та суміші жирів	80,3	71,1	83,8	80,8	72,3	-10,5
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	83,5	93,8	93,2	92,9	84,8	-8,7
Разом:	2057,0	1947,4	2054,8	1945,5	1804,5	81,9

В 2009 році в порівнянні з 2008, відмічається спад по всім видам виробленої продукції. Найбільше зниження спостерігається у виробництві продукції сухого молока, вершкового масла, вершків, спредів, кисломолочного сиру. Такі самі проблеми з сировиною змушують підприємства працювати за скороченим графіком або взагалі зупинити виробництво. Деякі підприємства працюють на імпортованому сухому молоці, і це при тому, що

Україна свого часу була експортером цього високорентабельного продукту.

За перше півріччя 2010 р. обсяг виробництва молочної продукції переробними підприємствами знизився ще на 4% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Загальна схема товарних потоків на ринку молочної продукції буде мати наступний вигляд (рис. 6):

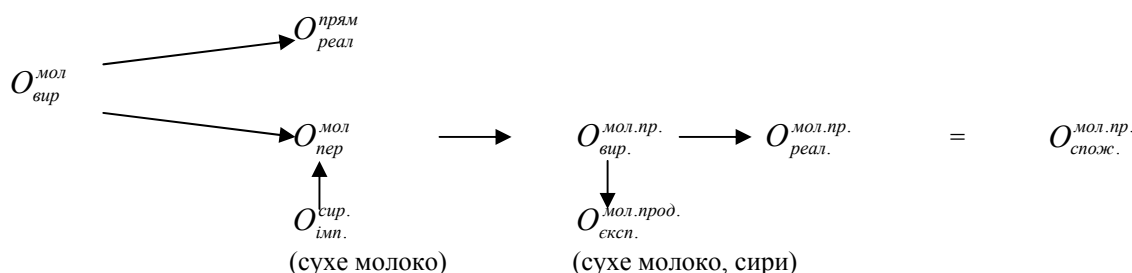

Рис. 6. Схема товарних потоків на ринку молочної продукції,

де: $O_{вир}^{мол}$ - обсяги виробленого молока;

$O_{реал}^{прям}$ - обсяги прямої реалізації молока населенню, для власних потреб;

$O_{пер}^{мол}$ - обсяги переробки молока молокопереробними підприємствами;

$O_{вир}^{мол.пр}$ - загальні обсяги виробленої молочної продукції молокопереробними підприємствами (рис. 4);

$O_{імпорт}^{сир}$ - обсяги імпортованої сировини (сухого молока) для переробки;

$O_{експорт}^{мол.пр}$ - обсяги експорту молочної продукції (сухого молока);

$O_{реал}^{мол.пр} = O_{спож.}^{мол.пр}$ - обсяги реалізації молочної продукції на внутрішньому ринку, що дорівнює обсягам їх споживання населенням.

Ця схема відображає товарорух молока, виробленого власним тваринним комплексом ($O_{вир}^{мол}$), який розподіляється на два потоки – реалізація прямим споживачам (населенню) ($O_{реал}^{прям}$) та – на переробку ($O_{пер}^{мол}$). При нестачі власної молочної сировини, переробні підприємства використовують сухе молоко, яке сьогодні більшою частиною надходить по імпортним схемам ($O_{імпорт}^{сир}$). Вироблена молочна продукція направляється як на внутрішній ринок (здебільше кисломолочна продукція), так і на експорт (сухе молоко, сири).

Знаючи обсяги виробленої продукції в 2009 р. та середні норми витрат молочної сировини, можна скласти товарний баланс ринку з врахуванням витрат молока на виготовлення одиниці продукції (за умови, що всі продукти будуть виготовляти з молока).

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РИНКУ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Отже, для виробництва 1804,5 тис. т молочної продукції у 2009 році необхідно було переробити на заводах 5500 тис. т сирого молока вітчизняного виробництва. У той час, як надійшло на переробку всього 4741 тис. т молока. Таким чином, дефіцит склав 759 тис. т молока.

Наведені розрахунки дають певне уявлення про наявний дефіцит сировини, який молокопереробні підприємства компенсують імпортом сировини (сухого молока) та вдаючись до фальсифікації товару, штучно замінюючи молочні жири на рослинні.

Важливим аспектом дослідження ринку є попит на продукцію. Споживання молока та молочної продукції зумовлюється змінами таких факторів, як: доходи населення, зростання цін на молокопродукти, обсяги власного виробництва молочної сировини та молочної продукції, її якість.

Попередній аналіз показав значні зменшення обсягів виробництва сировини та молочної продукції. Крім того, доходи населення і індекси споживчих цін не дають можливості підвищувати витрати населенню для підвищення обсягів споживання молочної продукції, які, як видно з рис. 8, значно нижчі за норму.

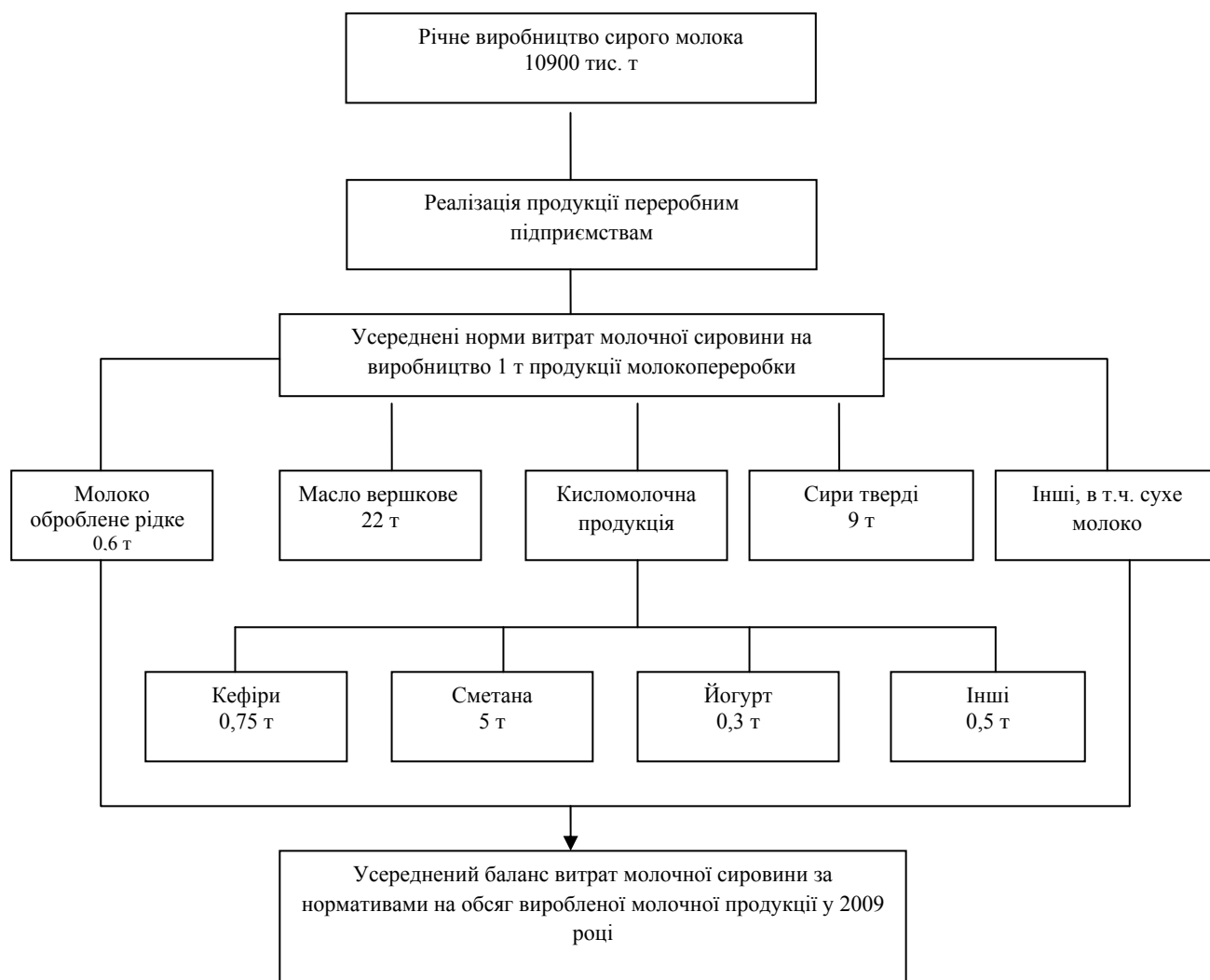

Рис. 7. Баланс виробничого ланцюга молокопереробки

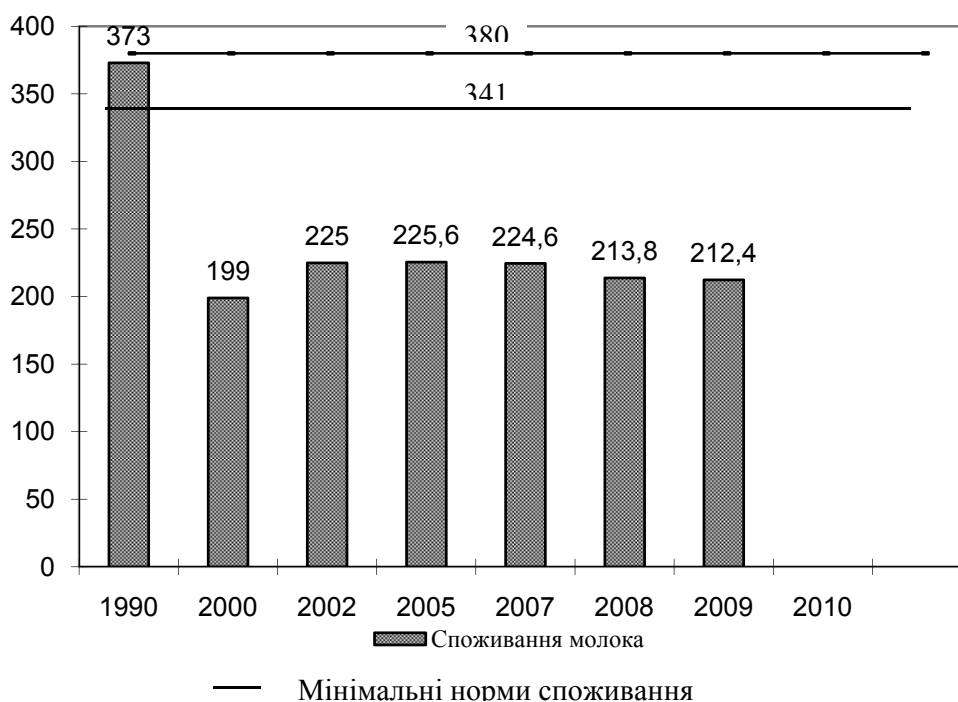

Рис. 8. Споживання молока і молокопродуктів у середньому за рік на людину в перерахунку на молоко, кг

Отже, на рис. 8 ми бачимо, що в період 1990–2000 рр. споживання молочних продуктів зменшилось на 47%. За період 2000–2005 рр. збільшення середньорічного рівня споживання молокопродуктів у перерахунку на молоко відбулося на 26,6 кг, або на 13,3%. З 2007 по 2009 рр. знов спостерігається тенденція поступового зниження споживання, яке досягло 5,5%. У структурі споживання намітилося збільшення частки споживання кисломолочної продукції.

Варто зазначити, що споживання молочних продуктів по інших країнах також має значне коливання: в Німеччині та Франції воно дорівнює 430 кг/люд., в Чехії, Швейцарії та Австрії – близько 360 кг/люд., Великобританії – 311 кг/люд., Польщі – 276 кг/люд., Італії – 260 кг/люд., США – 270 кг/люд., Росії – 240 [9].

Загальносвітове споживання молока та інших молочних продуктів за 2009 рік збільшилось на 1,3% в порівнянні з 2008 роком – до 263 млрд. літрів. Отже, основний приріст приходить на країни, що розвиваються. Розвинуті країни споживають близько третини (32%) світового споживання молочних продуктів. Експерти «Тетра Пак» прогнозують, що до 2012 р. світовий ринок молока збільшиться на 2,4%.

Як ми показали вище, зовнішній ринок є водночас і споживачем продукції і її постачальником в Україну. Так, в 2009 році імпортовано продукції за кодами КАЕД 401–406 на суму 110488, що більше на 2,8 відсотків від минулого року. В той же час експорт продукції склав 396016, що на 40% менше минулого року.

Основним молочним продуктом, що реалізується Україною на зовнішньому ринку, є сири. Експорт основних молокопродуктів в 2009 р. знизився близько на 20% в порівнянні з 2008 р.

Основну частку в імпорті складають сири, кисломолочні продукти, основним постачальником яких була Росія.

Зростання імпорту молокопродуктів в Україну у 2009 році пов'язано головним чином із збільшенням ввезення вершкового масла (16347 тонн, проти 2786 тонн за 2008 рік), 91% якого мають білоруське походження [10]. Ці тенденції зумовлені зменшенням вітчизняного його виробництва, внаслідок несприятливої цінової кон'юнктури на світовому ринку сухого молока, яке є похідним продуктом виробництва масла, протягом року.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що ринок молока та молочної продукції України характеризується наразі значною нестабільністю. Основні негативні тенденції зосереджуються у сировинному секторі. Зменшення поголів'я корів, а разом із цим виробництва молока-сировини, зумовлюють зменшення виробництва молочної продукції переробними підприємствами та зростання споживчих цін на неї. Існуюча система мільотоварного виробництва молока не сприяє розвитку перспективного крупнотоварного виробництва молочної продукції і потребує негайного реформування. Крім того, має підлягати реформуванню система збору і зберігання молока, а також контролю його якості.

Такі заходи потребують певних і значних інвестицій, тому державна продовольча політика має передбачати відповідні пріоритети і механізми щодо розвитку цієї важливої сфери економіки з переводом її на крупнотоварну форму організації.

Відповідно, одним із шляхів розвитку молочного ринку, на наш погляд, є підвищення ефективності молочного скотарства за рахунок його укрупнення шляхом створення сільгоспкооперативів

та вертикальної інтеграції переробних підприємств та будівництва нових ферм з поголів'ям не менше 1000-1500 голів ВРХ. І це має стати головним пріоритетом

реформування сільськогосподарського сектора економіки України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лисюк В. М. До теорії дослідження та розвитку товарних ринків / В. М. Лисюк // Економічні інновації. Вип. 40. Одеса : ІПРЕД НАН України, 2010 с.
2. Лисюк В. М. Принципи формування ринків та методологія їх дослідження / В. М. Лисюк // Вісник соц.-екон. досліджень. Вип. 20.– Одеса : ОДЕУ, 2005. – С. 170-174.
3. Лисюк В. М. Інфраструктурні чинники розвитку товарних агроринків / В. М. Лисюк., О. Б. Ярмоленко / Прометей. Регіон. зб. наук. праць з економіки. Вип. 2 (26). Донецьк : ДЕГІ, 2008. - С. 70-73.
4. Топіха В. І. Сучасні тенденції розвитку та напрями підвищення ефективності функціонування агроформувань Херсонської області / В. І. Топіха, С. В. Білоусова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. - 2010. - Т. 1, вип. 1. - С. 48-54.
5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
6. Гринчук В. Ю. Особливості розвитку кооперації та агропромислової інтеграції в молочному підкомплексі АПК / В. Ю. Гринчук // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - № 8 (110). - С 57-63.
7. Закон України «Про молоко та молочні продукти» із змінами від // ВВР. - 2010. – N 21. - ст. 221
8. Василенко Ю. Взаємопов'язані моделі ринків молока та молочних продуктів / Ю. Василенко, Н. Сеперович, О. Шевцов. - К. : АПЛР, 2005. – 101 с.
9. Россия и страны мира 2008. : Стат. сб. / Росстат. - М., 2008. – 361 с.
10. Ситуація на ринку молока і молокопродуктів у 2009 році [Електронний ресурс] // Режим доступу : agro.ua.net/news/news_28260.html
11. Чмут А. В. Ефективність інтегрованих систем взаємодії підприємств молочної галузі / А. В. Чмут // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії : Збірник наукових праць. Вип. 2 (19) : Економічні науки. – Чернівці : Технодрук, 2010. - С. 241-248.

УДК [339.13:663.674](477)

ВОЛКОВА С.Ф., канд. екон. наук, РОТАЙ Е.В., магістр
Одесская национальная академия пищевых технологий

ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНСКОГО РЫНКА МОРОЖЕНОГО

Проанализировано общее состояние рынка мороженого, рассмотрены проблемы отрасли, перспективы. Предложены пути повышения конкурентоспособности рынка отечественного мороженого.

Ключевые слова: производство, конкурентоспособность, маркетинг, стратегия, инвестиционная привлекательность, риск.

The authors in the article have analyzed the general state of the ice cream market. The dairy industry problems and perspectives have been considered there too. The ways to improve competitiveness of foreign ice cream market have been proposed here too.

Keywords: production, competitiveness, marketing, strategy, investment appeal, risk.

Введение. Неизвестно, когда, где и кем был придуман рецепт приготовления мороженого. Известно только, что ягоды и фрукты в снегу замораживали еще во времена Александра Македонского. За снегом в горы отправляли рабов, которых специально тренировали для быстрого бега — чтобы снег не успел растаять...

Прошли века, но это лакомство по-прежнему остается излюбленным угощением детей и взрослых. Полки магазинов и холодильных камер пестрят красочными этикетками, в которых современный производитель «спрятал» любимый десерт. Сорбет, фруктовый лед, мелорин, сливочное мороженое — даже самый требовательный клиент сможет найти лакомство по вкусу и останется довольным.

Рынок мороженого в Украине начал развиваться задолго до общего подъема в пищевой промышленности. Впервые, после пятилетнего спада, производство украинского мороженого начало расти в 1997 году - увеличение объемов составляло 11%. Именно период с 1997 года по 2003 считается временем становления украинского рынка мороженого после кризиса 90-х. Именно тогда, после значительного падения курса гривны и введения ввозной пошлины на популярный десерт на уровне EUR1 за килограмм, снизилась конкурентоспособность импорта. А высокая рентабельность производства и отсутствие массовой конкуренции привели к тому, что производством мороженого занялось приблизительно 200 компаний [1]. После этого отрасль достаточно стабильно развивалась. И